

ROMMET VEGGENE BYEN

Hus for 160 autonome arbeidere

Amund M. Rolfsen og Mari Synnøve O. Gjertsen

Masteroppgave

Amund M. Rølfesen og Mari Synnøve O.Gjertsen

Veileder: Fredrik Lund

NTNU 2017

ROMMET
VEGGENE
BYEN

En masteroppgave i arkitektur er et offentlig anliggende og inkluderer flere enn forfatterne av oppgaven. Spesielt har miljøet på tegnesalen vært spesielt nyttig, der generell diskusjon er ofte det mest fruktbare. Derfor må vi rette en takk til våre medstudenter for innsiktsfulle kommentarer, og spesielt Erik Hjelle Carlson, Erlend Kjosar Høimyr og Knut Magnus Hexeberg Henriksen. Av andre involverte må vi takke vår veileder Fredrik Lund for sin kompetanse og positive innstilling. Samt Daniel Evensen, Bjørn Otto Bråten og Gro Lauvland for gode innspill. I tillegg har Emil Øversveen vært en fruktbar samtalepartner og kilde til vår idéer. Til slutt må vi nevne Hanna Malene Lindberg for utmerket korrekturlesing.

ABSTRAKT

Vår forståelse av boligen som arkitektur står sterkt knyttet til hvordan livet leves. Derfor må boligen som type følge de gjeldende former for hverdagsliv. Oppgavens hensikt er å gi en kritikk av dette, med boligtypologier som eksempel, og gi grunnlag for utforming av en ny boligarkitektur.

Først retter vi kritikken mot menneskets aktive liv. Arbeidet og fritiden, og det som konstituerer disse tilstandene. Ut fra Hannah Arendts *The Human Condition* definerer vi menneskets aktive liv, og plasserer det i den private og offentlige sfære. Antikkens *Okios* (boligen) og *Polis* (byen) er utgangspunktet for delingen, og vi vil argumenter for oppløsningen av det privat-offentlige skillet i den moderne byen. Hjemmet og dens enhet, familien, har avgitt sine oppgaver til instanser utenfor hjemmet. Dermed er

ikke familien som institusjon like viktig. Samtidig er den utgangspunktet for alle boligtypologier, og spesielt viktig for forutsigbarheten i boligmarkedet. I homogeniseringen av samfunnet sikres de spesifikke atferdsmønstre som gir denne forutsigbare kontinuiteten.

Den andre tematikken vi belyser er arbeidet, og spesielt den moderne arbeidskraft som er menneskets totale fysiske og mentale kapasitet til å produsere. Her kan hele livet gå inn i det som kalles humankapital, der hver enkelt er ansvarlig for å selge sin egen evne til å arbeide. Det er ikke lenger slik at enkeltmennesker kan byttes ut som et tannhjul i et maskineri, men snarere at hver enkelt er i besittelse av helt spesifikke personlige egenskaper som kan utnyttes til enhver tid. At arbeidet er denne altoppslukende tilstanden, gjør noe med boligen. Siden den tradisjonelt har vært stedet for frihet fra arbeidet, og i tillegg huset det reproduktive arbeidet: hygiene, matlaging, og søvn, kan en si at det som er utenfor boligen har vært viktig for dens oppgave.

Når hele menneskets liv, både aktivt og passivt går inn i en tilstand som humankapital, og kan utnyttes til alle døgnets tider, er det ikke reelle skiller mellom det private og offentlige, arbeid og fritid. Alt er arbeid. Tilgjengelighet forventes, men privatliv verdsettes fortsatt. Vi anerkjenner at arbeidet har blitt en totalitet, og ønsker å fremme en romlig organisering som muliggjør nye former for liv og virke. Med rommet, snarere enn leiligheten som utgangspunkt for menneskets hverdagsliv utfolder prosjektet seg lagvis mot byen, og danner soner for ulike tilstander. Målet er å gi orden i tilværelsen og legge til rette for forskjellige lag av sosial tilhørighet.

ROMMET, VEGGENE, BYEN

Å utfordre en tradisjon 11

Immaterielt arbeid 22

Mot en annen boligtypologi 28

KILDER 44

ROMMET VEGGENE BYEN

Hus for 160 autonome arbeidere

Å UTFORDRE EN TRADISJON

Boligen har tradisjonelt vært et skjul. Et sted å skjule seg fra både natur og by, men også den arkitektoniske type som gir livet selv sin rituelle form.¹ Når oppgaven er å utfordre gjeldende dogmer boligen er styrt av, må vi i tillegg se på det menneskelige liv. En optimalisering av livet er ikke prosjektets mål, men snarere å gi en spesifikk tilstand sin form. Det handler i hovedsak om å formgi. Organisere, skille og bringe sammen. Når vi setter i gang med denne formgivningen, må vi ha en bakgrunn, teori, eller mening. Derfor ligger det i tekstenes oppgave å bygge mening. Livet, og styringen av det, undersøkes i tekst, og prøves ut fysisk på en spesifikk tomt i Trondheim. Denne vekselvirkningen mellom tanke, tekst og formgivning utgjør prosjektet.

Ambisjonen er å gi vår kritikk av det moderne liv en estetisk karakter. I så måte kan prosjektet beskrives som kritisk-estetisk. Om begrepene er forenlig kun fordi vi har satt en bindestrek mellom dem, eller om det kommer til uttrykk fysisk i prosjektet ligger i våre undersøkelser. Kan praktiske krav og våre forventninger til hva boligen er, ødelegge for prosjektets ambisjon om å være kritisk, eller klarer vi å frigjøre oss fra

¹ Aureli, P.V og Guidici, M.S, (2016) Familiar horror: Toward a Critique of Domestic Space, *Log*, nr. 38, s.105

dogmene? Siden boligen er en menneskelig konstruksjon, både sosialt og fysisk, ligger den åpen for nye definisjoner. Vi fremmer ikke det ideelle liv, men ønsker å ta nye former for hverdagsliv på alvor, og understøtte deres eksistens. Dermed kan boligen være middelet til å gi en romlig orden i et liv som synes å bli en vanskelig orienterbar røre.

Vi forstår den fysiske forankringen av boligen gjennom typologier, og det er gjennom en kritikk av typologien vi ønsker å stille de riktige spørsmålene. Det gjøres ut fra et perspektiv der vi undersøker menneskets aktive liv, hvor overgangene mellom det private og offentlige er vesentlige. I kjernen av det aktive liv ligger arbeidet, som vi anser som grunnlaget for en meningsfylt tilværelse, og er fundamental for menneskelig frigjøring. Dette er en forståelse som må undersøkes kritisk når vi skal formgi en bolig som defineres ut fra sin evne til å huse livet selv.

Opgaven består som sagt av både tekst og et fysisk prosjekt. De kan ikke ses uavhengig av hverandre, noe som har påvirket arbeidsmetoden, der en vekselvirkning av tekst, tegning og modell har vært styrende. I så måte har skissering av tekst og argumentasjon vært like viktig som skisser i tegning og modell. Teksten har essayistisk karakter og er mer polemisk enn vitenskapelig. For oss har den vært viktig for å stille de riktige spørsmålene og for å styre prosjektet i en retning. Våre erfaringer og den tradisjonen vi opererer innenfor har selvsagt styrt vår oppfatning av hva både arkitekturen er generelt, og boligen spesielt. Vi kan derfor ikke si at vi skal finne opp noe nytt. Alt går inn i en tradisjon, men vi ønsker å se på mulighetene boligarkitekturen kan gi oss hvis vi streber etter noe annet enn det vi tar for gitt.

TYOLOGISK TVANGSTRØYE

Når boligen skal behandles kritisk, må en først ta hensyn til hvordan vi forstår den gjennom form og funksjon. Med det mener vi bolig- og bygningstypologiene som legger grunnlaget for hvordan vi skal bo. Typologibegrepet har og har hatt en sterk posisjon i forståelsen av arkitektur, der det går inn i den hellige treenighet sammen med bruk og form.² Etter arkitekturtenkeren Quatremère de Quincy (1755–1849), er type mer en idé eller symbolsk mening som ligger i et objekt, enn et konkret bilde av et bygg som kan kopieres.³ Det er dermed en idé om et element som kan fungere som en regel for modellen som skal produseres. Ut fra dette har definisjoner av type vært et yndet objekt for arkitekturteoretikere, der typologi kan forstås som en metode basert på å konstruere en felles grammatikk for by og bygninger. Det betyr ikke at vi kommer til å komme til en ende der vi har en oppgave som skal løses og kan slå opp i et typologiskjema for å finne formsvaret. Det handler om å finne et arkitekturspråk som fungerer som retningslinjer for ny design.

Likevel er ikke typologier nødvendigvis enkelt å definere, siden de ofte baserer seg på å klassifisere omgivelsene ut fra et felles multiplum. Morten Sjaastad har i sin rapport: *Bokkvalitet i by og etterspurte bebyggelsestyper*, skissert hvordan klassifiseringen av by og bygninger i typer ofte har utelatt viktige faktorer. Én tradisjon følger modernismen i sine funksjonstypologier, mens en annen følger en senere tradisjon i å klassifisere på bakgrunn av form.⁴ At både funksjon og form påvirker hverandre glemmes. Typologien må derfor ses som et resultat av begge.

Sammenhengen mellom spesifikke typer livsførsel og verdier som knyttes fysisk til boligtype er åpenbare. Et eneboligliv med kjernefamilie,

² Se Norberg-Schulz, C (2000) *Architecture: Presence, language, place*. Milano: Skira Editore, s.131-157.

³ En historisk linje kan trekkes kronologisk fra Quatremere de Quincy, Gottfried Semper, Nikolaus Pevsner, Aldo Rossi, og så videre, Se: Lee, C.M (2011) *Type, The city as a project*. Tilgjengelig fra: <http://thecityasaproject.org/2011/08/type/> (hentet: 10. April 2017)

⁴ Sjaastad, M. Hansen, T. og Medby, P. (2007) *Boligkvalitet i by, og etterspurte bebyggelsestyper*, Oslo: Sintef byggforsk skriftserie. s.22

hage og private enklaver som grenser til hverandre, er ikke mulig uten eneboligen som type. I så måte er boligtypologien avhengig av at vi forstår hvilke normer og regler som knytter seg til den.⁵ Dette er boligens funksjonalitet, og eksisterer innenfor det rammeverket formen gir. I en mer generell oppfattelse av det bygde miljø er denne forståelsen av funksjon og form vesentlig for hvordan vi oppfører oss. Typen med sine avgrensninger, åpninger, organisering, adkomst, og alt annet som gjør den klassifiserbar, spiller inn på vår adferd, der skillet mellom det private og offentlige står som det viktigste i boligsammenheng.⁶

Siden det å bo er et normativt spørsmål,⁷ er boligtypologiene med på å definere disse normene. I dag er det liten konsensus om hvilke typer vi kan enes om og klassifisere som riktige i utvikling av ny boligbebyggelse.⁸ Det er ikke nødvendigvis et mål i seg selv å bli enige, men i lys av de senere års boligdebatt er det er verdt å se for seg en verden der nye typologier kan eksistere. Vi baserer vår forståelse av omgivelsene på en livsførsel vi tar for gitt, uten at det nødvendigvis gjenspeiler det livet vi ønsker, bør, eller skal leve. Selv om de gjeldende typologiene i utgangspunktet kan oppfattes som ulike, baserer de seg på en lik forståelse av hva boligen skal inneholde, hvor stor husholdningen er, og hva som skal skje der.

I essayet *Barbarism Begins At Home*⁹ utfordrer arkitektene Pier Vittorio Aureli (1973–) og Martino Tattara boligens “iboende natur”. “Hvis kapital er utnyttelse av arbeidskraft som summen av menneskets mentale og fysiske evner, er boligen en fundamental form for produksjon som styrer og bevarer beboernes daglige praksis, for å skape en spesifikke form for liv”¹⁰. Med dette er boligen et viktig instrument for opprettholdelsen av en forutsigbar måte å leve på. En forutsetning for opprettholdelsen av et stabilt marked. Vi kan si at en typologisk forståelse av arkitekturen er en måte å

⁵ Ibid. s.28

⁶ Ibid. s.31

⁷ Ibid, s.12

⁸ Ibid. s.15

⁹Engelsk tittel er benyttet for å understreke referansen til The Smiths

¹⁰ Aureli, P.V. og Tattara, M. (2013) *Dogma 11 projects*, London: AA Publications, s. 86

konstruere narrativer basert på én tradisjon og forventet atferd, både i form og funksjon. Dermed kan en stille spørsmål om gjeldende boligtypologier kan huse flere former for liv og om den sterke homogeniseringen de representerer, fører til et godt samfunn?

Vi vil begynne med å undersøke menneskets aktive liv, og se på hvilke former for liv de gjendende boligtyper har vokst ut fra. Ut fra dette kan vi forsøke å nærme oss vår problemstilling om å gi en typologisk respons på det moderne hverdagslivet. En nøkkel kan være skillet mellom det offentlige og det private, eller i det minste å sikre tydelige skiller i atferd, og dermed legge til rette for et rikt liv. Både for individet og kollektivet.

MENNESKETS AKTIVE LIV I DET PRIVATE OG OFFENTLIGE

I byen er tydelige skiller mellom det private og det offentlige en forutsetning for et liv som både kan utspilles alene, skjult for offentligheten, og ute blant likemenn. Det private muliggjør det offentlige liv og begge sfærenes sikrer hverandres eksistens¹¹. Skillet understrekes fysisk i en funksjonsdeling mellom boligen, som huser den private sfære, og det offentlige rom der mennesker møtes og utfører aktiviteter som sikrer vår sameksistens. I den moderne by utviskes dette skillet. Menneskets liv og virke er ikke lenger bundet til spesifikke steder med spesifikke funksjoner, men kan skje overalt. Skillet som opprettholdes er av rent lovmessig karakter, der eierskap til boliger og andre bygg sikres. Arkitekturteoretikeren Kenneth Frampton (1930–) gir et eksempel i sitt essay *The Status of Man and the Status of his Objects*, der fjernsynsapparatet er beskrevet som hjemmets nye arne. “[...] en illusorisk offentlig substitutt som tilraner seg en spontan tilsynekomst av det “offentlige” i det private rike”.¹² Dette beskriver en moderne verden der offentligheten har gått gjennom en prosess fra å være en verden frigjort

¹¹ Habermas, J (1971) *Borgerlig offentlighet*, Oslo: Gyldendal norske forlag, s. 3

¹² Frampton, K, (1977) *The Status of Man and the Status of his Objects: A reading of the human condition*, i Melvin A. Hill (red.) *Hannah Arendt: The Recovery of the public world*, New York: St. Martins Press, s.2

fra økonomiske faktorer til å være fullstendig styrt av kapital.¹³ Slik kan det private hjem sies å være utsatt for eller allerede fullt utnyttet av markedet. For ikke å foregripe begivenhetenes gang må vi tilbake til sammenhengen mellom menneskets aktive liv og de fysiske omgivelsene vi selv har skapt: Den private boligen og den offentlige byen.

Den politiske tenkeren Hannah Arendt (1906–1975), som Frampton låner mye av, beskriver den todelte byen i *The Human Condition*. Gjennom klare definisjoner av menneskets aktive liv, gir hun fysiske steder spesifikke oppgaver som virker på hverandre. Arendt differensierer mellom arbeid, produksjon og handling (labour, work and action), og bruker den antikke greske by, *polis*, som eksempel. Arbeidet er den aktiviteten som opprettholder livet. Det arbeidende mennesket, *animal laborans*, sikrer de biologiske nødvendighetene gjennom sitt arbeid i den private sfære, skjernet fra offentligheten i det antikke hus, *oikos*.¹⁴

I den offentlige sfære skjer produksjon og handling. Produksjon er aktiviteten der mennesket bringer “kunstige” ting til verden: Ting som skiller seg fra de naturlige omgivelsene, og varer lenger enn sin skaper.¹⁵ Handling foregår kun mellom mennesker. På grunn av menneskelig mangfold sikres sameksistens som en følge av handling. Siden det er ulike mennesker med ulike forutsetninger, og ikke en evig reproduksjon av den samme modellen: mennesket, som lever i verden, er handlingen middelet som skaper kontinuitet i måten vi lever sammen på. Det er her det politiske liv utspiller seg, og handling er aktiviteten som sikrer en bestandig verden vi må forholde oss til.¹⁶

Som en forutsetning for produksjon og handling ligger at livsnødvendigheter må være tilfredsstilt gjennom arbeidet. Dermed er den offentlige byen polis avhengig av det private oikos, muliggjort av tydelige fysiske skiller mellom hjemmet og byen. Veggen mellom boligen og byen var derfor en tydelig avklart overgang, som gjennom en typologisk enighet sikret

¹³ Se: Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.

¹⁴ Arendt, H (1958), *The Human Condition*, Chicago: The University of Chicago press.

¹⁵ Ibid, s. 7

¹⁶ Ibid, s. 8

riktig atferd. Som mannlig borger i antikkens polis hadde man eiendom, slaver og kvinner som bidro til å sikre livets nødvendigheter, og det var som filosofen og sosiologen Jürgen Habermas (1929–) skriver i *Borgerlig Offentlighet* at: “Ens stilling i Polis baserte seg altså på ens stilling som Oikodespot. I ly av dennes herredømme foregikk reproduksjonen av livet, slavenes arbeid, kvinnenenes tjeneste, fødsel og død. Nødvendighetens og forgjengelighetens rike forble nedsunken i privatsfærens skygger.”¹⁷ Dette korrelerer historisk med framveksten av den antikke bystaten, der husholdningens oppgaver var et privat anliggende som muliggjorde husets herres posisjon som politisk borger. Dermed fikk mennesket et todelt liv. I tillegg til det private liv kom et *bios politikos* som utspilte seg i det offentlige, og et skarpt skille i livet mellom hva som var ens eget (*idion*) og hva som ble delt med andre (*koinon*).¹⁸ Dette skillet holdes intakt fram til den moderne nasjonalstaten gradvis tar over boligens funksjonelle oppgaver.

DET SOSIALE

I oppløsningen av den antikke privat-offentlige balansen, vokser det sosiale fram som den nye orden. Dermed har begrepene fått en annen betydning, og utgjør ikke lenger grunnlaget for distinksjon mellom borger og individ.¹⁹ Der et liv levd utelukkende i antikkens private sfære var å anse som frarøvelse av muligheten til å være et fullverdig menneske, er det moderne private en måte å sikre det intime. En skjerm fra det sosiale, og ikke lenger et skille mellom det nødvendige arbeidet og de offentlige aktivitetene mennesket gjør. Nasjonalstaten er en forlengelse av det sosiale, der det kreves at borgerne opptrer som medlemmer av en stor familie.²⁰ Dette grunner i at hverdagens gjøremål tas hånd om av en nasjonal storhusholdning. Denne superfamilien er det vi kaller samfunnet, og administreres politisk og økonomisk gjennom staten.

¹⁷ Habermas (1971) s.3

¹⁸ Arendt (1958) s.24

¹⁹ Ibid. s 38

²⁰ Ibid. s.39

Økonomi, som tidligere har vært bundet til nødvendighetene i hjemmet blir et offentlig anliggende, og er ikke lenger skilt fra det politiske liv. Den nye offentligheten griper, som Habermas skriver “inn i privatfolks samkvem, og formidler følgelig impulser som indirekte stammer fra privatfolks egen sfære”.²¹ Samfunnet kan dermed sies å være bygd på det private rikets premisser. Dette korrelerer med framveksten av det moderne lønnsarbeidet, der utnyttelsen av menneskets kapasitet til å arbeide ut over egen nødvendighet brukes til å generere overskuddsverdi.²² Den politiske tenkeren Karl Marx (1818–1883) kaller det arbeidskraft, og knytter det opp mot kapitalutnyttelse av menneskets individuelle liv.²³ All produksjon blir dermed arbeid, fordi alle ting mennesker legger til denne verden ikke blir forstått med sin verdslige, objektive kvalitet, men som resultater av levende arbeidskraft og funksjoner av livsprosessen. Det private arbeidet har dermed steget ut i offentligheten og blitt altoppslukende. Da kan vi begynne å snakke om det intime som en skjerm mot kapitalutnyttelsen av livet/arbeidskraften, og ikke bare en skjerm fra det sosiale.

Det ligger i arkitekturens oppgave å etablere skiller, og dermed ligger det i dens potensiale å opprettholde en håndgripelig orden mellom det offentlige og det private. Når en del av boligens funksjoner har blitt et offentlig anliggende, er nye definisjoner av private rom passende. Boarealet kan dermed ses på som det intime rom der et individuelt privatliv kan finne sted, men for at det kan eksistere, må vi også tilby arealer for det produktive menneske.

²¹ Habermas (1971) s.132

²² Arendt (1958) s.88

²³ Marx, K (1867) *Capital*, [online], 1999, tilgjengelig fra: Marx/Engels Internet Archive (marxists.org) <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch06.htm>

BOLIGEN, INTIMSFÆREN OG FAMILIEN

Siden den private boenheden og familien som bor der har blitt absorbert av større sosiale grupper og byen, kreves konformitet. Der familiens overhode tidligere representerte familiens interesse i offentligheten, er det sosiale samfunnet basert på en felles enighet. Dermed er ikke offentligheten stedet der borgerne møtes som likemenn og fremmer seg selv gjennom dyder og handlinger, men stedet for forutsigbar atferd. Innbyggerne er da sosiale vesen som følger spesifikke adferdsmønstre underlagt en evig sirkel av produksjon og konsum, der statistikk sørger for en slags objektiv riktig atferd.²⁴

Filosofen og arkitekturteoretikeren Sven Olov Wallenstein (1960–) beskriver dannelsen av det nordiske egalitære samfunn av forbrukere som ønsker de samme varene gjennom sin lesning av det svenske manifestet for moderne arkitektur, *Acceptera* fra 1931. Der det vesentlige er spørsmålet om hvordan folk kan ønske det standardiserte, som igjen “fremkaller en fantasistruktur som får oss til å se vår nødvendige forbindelse med en kollektiv livsprosess.”²⁵ Basert på en tradisjon for familieliv, eneboligen og gården, har vi etablert én type livsførsel som noe alle ønsker. Boligen som enhet konstrueres ut fra dette ønsket der det standardiserte blir en måte for individet å identifisere seg med det kollektive. Men i dag kan vi snakke om en avinstitusjonalisering av familien, som ikke lenger har en like viktig oppgave som kollektivitetsskaper. Habermas skriver: “De enkelte familiemedlemmer blir nå i høyere grad umiddelbart sosialisert av instanser utenfor familien, av samfunnet; i denne sammenheng kan man tenke på de eksplisitte pedagogiske funksjoner som den borgerlige familien formelt måtte avgi til skolen, uformelt til anonyme krefter utenfor hjemmet”²⁶. Boligen står igjen som et middel i å konstruere en allmennhet som er rotfestet i en tradisjon, altså en typologi. Et felles akseptert hverdagsliv er dermed enden i et samfunn der avvikene ikke aksepteres.

²⁴Arendt (1958) s.42

²⁵Wallenstein, S.O. (2009) Structure of desire. i Høgsbro, S.H. og Wischman, A. (red.) *Nortopia*. Berlin: Jovis Verlag GmbH. s. 69

²⁶Habermas (1971) s.146

20 I essayet *Familiar Horror: Toward a Critique of Domestic Space*, skriver arkitektene Pier Vittorio Aureli (1973–) og Maria Giudici om hvordan boligen som arkitektonisk prosjekt har vært med på å naturalisere samfunnets utvikling ved å gi en akseptabel sosial og estetisk form.²⁷ Den pre-moderne boligen var ikke ansett som oppgave for arkitekter, i hvert fall ikke organiseringen. Dette korrelerer med Arendts anerkjennelse av arkitektur som den mest offentlige kunstform. Med framveksten av det sosiale og oppløsningen av de klassiske skillene i menneskets aktive liv, ble boligen viet mer oppmerksomhet. Med rennessansearkitekten Sebastiano Serlio (1475–1554) får boligen en arkitektonisk oppgave i byen. Hans sjette bok om arkitektur vies til boligen, og spesielt viktig blir den for det store lag av befolkningen.²⁸ Oppgaven blir å normalisere og gjøre én spesifikk boligtypologi akseptabel for alle. Den blir dermed et infrastrukturelt middel og ikke bare en skjerm mot den farlige byen. Denne utviklingen fortsetter og får ringvirkninger i urban skala. Med kjernefamilien som enhet får vi etter hvert også leiligheten, rekkehuset eller eneboligen som utgangspunkt for hele byen. Ved å dele inn kvartaler i bygg og leiligheter blir en arkitektonisk typologi et designverktøy som muliggjør en spesifikk komposisjon av store områder. Oppdraget er i følge Aureli og Giudici å gi den samme type “living space” for hele den arbeidende befolkning, og disse modulene fungerer dermed som en modell for hele byen.²⁹

Den funksjonsbaserte inndelingen av rom og kjernefamilien som bebor dem er normalisert gjennom arkitekturen og kan reproduseres *ad infinitum*. Slik skapes den kollektive livsprosessen som både Wallenstein og Aureli/Giudici behandler. “Huset/hjemmet projiserer en modell for livet og viderefører et sett med ambisjoner og ønsker vi ikke kan velge fritt: ønsket om å ha eiendom og ønsket om å forme en kjernefamilie.”³⁰ Med den private eiendom kom også ønsket om å individualisere boligen og gjøre interiøret

²⁷Aureli og Giudici (2016) s. 121

²⁸Ibid. s.117

²⁹Ibid. s.125

³⁰Ibid. s.127

til et fristed fra den skitne, ugjestmilde, og repetitive, industrialiserte byen. Dermed går det inn i den evige syklusen av produksjon og konsum, der boligen er “utformet for å rengjøres, møbleres og forskjønnes.”³¹ Kan vi da se på boligen som både fristedet og stedet for evig konsum: selve grunnlaget for at produksjonen skal eksistere? På den måten skapes i det minste et forutsigbart marked for boligen i seg selv og tingene den fylles med. Arkitekturteoretikeren Reinhold Martin oppsummerer det i *The Art of Inequality*: “Sammen, peker de [boligene] på en vesentlig styringsform for livet, der boligsystemet og eiendomsmarkedet møtes; hvor standardvaren er boligenheten og standardenheten for styring er husholdningen.”³²

Familien vil selvsagt ha en plass i framtiden som sosial og følelsesmessig enhet, men kjernefamiliens boenhet er ikke den eneste måten å sameksistere på. Med rotfestingen av enkeltmennesker til privat eiendom kommer ønsket om å bebo dette rommet. En beboelse som både krever og sikrer forbruk. Boligen i byen er basert på et diagram der en skal separere huset fra byen, og familie fra familie. Det handler om å fjerne det subjektive mennesket fra det kollektive. Arkitekturen er middelet til å sikre dette forutsigbare livet, og slik etableres borgernes viktigste ønske: Å stifte familie, og å skaffe seg privat eiendom. Vi vil argumentere for at andre former for liv kan få sin form i arkitekturen. Siden livet er i kontinuerlig endring, bør boligarkitekturen følge etter.

³¹Ibid.

³²Martin, R. Moore, J. og Scindler, S. (2015) *The Art of inequality: Architecture, housing and Real Estate*, New York: The Trustees of Columbia University in the City of New York, s.107

IMMATERIELT ARBEID

“Work, work, work, work, work, work
You see me I be work, work, work, work, work, work”
– Rihanna

22 Den nordiske velferdsstatens mål har vært å sysselsette borgerne, ut fra en forståelse av arbeidet som den viktigste meningsbærende frigjøringsprosessen. Eksemplifisert gjennom arbeidslinja, der det uttalte målet er å gi “arbeid til alle”³³. Dette etablerer arbeidet som en vesentlig del av det menneskelige liv, og må derfor undersøkes når vi har etablert boligen som en ritualisering av selve livet.

Siden 1970-tallet har det skjedd store endringer i den globale økonomien, en periode som blir referert til som post-fordisme.³⁴ I denne perioden ser vi et skifte hvor materiell produksjon, tradisjonelt fabrikkarbeid, i stor grad forsvinner fra vestlige land og blir byttet ut med produksjon av tjenester, informasjon og kunnskap. Den tradisjonelle industrielle produksjonen blir, som kjent, flyttet (outsourced) til land hvor produksjonskostnadene er betydelig lavere, samtidig som den i større og større grad blir utført av maskiner og roboter. Dette er en utvikling man delvis forutså på 1960-tallet, hvor man trodde på arbeidets opphør³⁵ og en endeløs fritid for mennesket. Men det har vist seg at det ikke blir mindre, kun en annen type arbeid.

Denne typen arbeid blir ofte kalt immaterielt arbeid og blir av sosiologen og filosofen Maurizio Lazzarato (1955–) definert som “arbeidet

³³Fra stortingsmelding nr.35 fra 1994/1995,

³⁴Aureli, P. V. (2011) Labor and Architecture: Revisiting Cedric Price's Potteries Thinkbelt, *Log*, nr. 23, s.104.

³⁵Rumpfhuber, A. (2011) The Legacy of Office landscaping: SANAA's Rolex Learning Centre, *Idea Journal*, s. 32

som produserer varens informasjons- og kulturinnhold.”³⁶ Dermed blir sosial interaksjon et viktig aspekt av arbeidet, fordi man der både skaper og utveksler informasjons- og kulturinnhold. Et arbeid som på mange måter springer ut av teoretisk kunnskap, snarere enn praktisk, der alternativene til teoretisk utdanning er få og lite verdsatt.

Framveksten av immateriell produksjon endrer ikke bare måten en arbeider på, men rokker også ved skillet mellom arbeid og fritid. Når kunnskap, kreativitet, problemløsning, kommunikasjon og sosial interaksjon står i sentrum av arbeidet blir enhver situasjon i dagliglivet en mulighet for produksjon.³⁷ Det vil si at alle aspekter av den menneskelige tilværelse potensielt sett er utsatt for økonomisk utnyttelse, følgelig også alle steder mennesket oppholder seg. Som Aureli påpeker “[...]fordi økonomisk verdi blomstrer der det er sosial interaksjon, er offentlig rom en av dagens mest verdifulle handelsvarer.”³⁸ Men gjennom utbredelsen av immaterielt arbeid og avansert kommunikasjonsteknologi gjelder ikke dette bare det offentlige rom, men også det private, hjemmet. Eller, sagt på en annen måte: skiftet i arbeidsform og teknologisk utvikling har gjort hjemmet offentlig.

ARBEIDSKRAFT OG HUMANKAPITAL

Karl Marx var inne på denne tematikken med sin beskrivelse av begrepet arbeidskraft, definert som “samlingen av de mentale og fysiske egenskapene som eksisterer i et menneske”.³⁹ Arbeidskraft er først og fremst ditt potensial for arbeid, og i ditt potensial inngår hele deg, ditt liv og dine erfaringer. I et kapitalistisk system er arbeidskraft en vare som arbeideren selger til arbeidsgiveren, kapitalisten, for en gitt lønn. Denne må være lavere enn salgsprisen på varen arbeideren produserer slik at arbeidsgiveren sitter igjen med et overskudd. Verdien av arbeidskraft er, i følge Marx, lik verdien på

³⁶ Lazzarato, M. (1997) *Immaterial Labor*, i Virno, P. Hardy, M. (red.) *Radical Thought In Italy: A Potential Politics (Theory Out Of Bounds)*, 1st ed. Minneapolis: Univ of Minnesota Press. s.136

³⁷ Aureli (2011) s.104

³⁸ Aureli (2011) s.117

³⁹ Marx (1867) kapittel 6

de midler som må til for å opprettholde arbeiderens liv.⁴⁰ Fordi arbeiderens potensial for arbeid, hennes arbeidskraft, er større enn det som skal til for å opprettholde hennes liv, er det store muligheter for produksjon av overskuddsverdi i utnyttelsen av denne.

På Marx' tid var hver enkelt industriarbeider ikke unik, men utbyttbar. Arbeidskraft var en 'råvare' kapitalisten kjøpte og utnyttet til å skape overskuddsverdi. De generelle egenskapene var viktigere enn arbeiderens subjektivitet og utnyttelsen av arbeidskraften var hovedsakelig knyttet opp til ett sted, arbeidsplassen - fabrikken.

I dagens immaterielle arbeidsmarked er ikke arbeidskraften utbyttbar på samme måte og arbeideren blir ikke lenger sett på som ekstern utnyttet, men heller som en entreprenør hvor det er produktet 'deg selv' som skaper overskuddsverdi.⁴¹ Det er altså hver enkeltts individuelle kvaliteter som må dyrkes fram for så å selges som et unikt produkt. Derav kommer begrepet humankapital, individet som kapital, noe hver enkelt av oss investerer i for å få tilbake overskuddsverdi. Det er individet selv som står ansvarlig for å få avkastning på sin investering.

Industrien og det tidlige informasjonsarbeidet krevde mye utstyr og store lokaler, men skiftet i arbeidsform, fra materielt til immaterielt arbeid, og ny teknologi har endret dette. Tidligere eide arbeidsgiveren (kapitalisten) produksjonsmidlene og lokalene. Med kunnskapsarbeidet og datamaskinens tilgjengelighet, fikk arbeideren mulighet til å eie sine egne produksjonsmidler og dermed bli 'sin egen entreprenør'. Arbeidsstedet blir da personlig og krever ikke lenger store lokaler for maskiner og kontroll. Kombinert med moderne kommunikasjonsteknologi kan alt rom potensielt være kunnskapsarbeiderens arbeidsplass.

⁴⁰ *ibid.*

⁴¹ Schvartzberg, M. (2015) Foucault's Environmental Power: Architecture and Neoliberal Subjectivisation, i Deamer, P. (red.) *The Architect as a Worker*, New York: Bloomsbury Academic. s.184

HJEMMET OG BYEN ER DET NYE KONTORET

Vi beveger oss mot et samfunn hvor 24/7 tilgjengelighet er et faktum. I et slikt samfunn blir det tradisjonelle kontoret overflødig fordi arbeideren eier sine egne produksjonsmidler og er tilgjengelig over alt. Arbeidsgiver kan potensielt spare mye på dette, som arbeidskonsulenten Erik Veldhoen (1954–) påpeker: “et kontor/arbeidsplass som en sum av individuelle arbeidsplasser som folk såvidt bruker, er ikke lenger effektiv.”⁴² (Han proklamerer også at arbeideren må få ‘designer sin egen arbeidstid og sted’). Kontorplasser og kontorbygninger slik vi kjenner dem i dag, blir overflødige nettopp fordi vi kan jobbe over alt og når som helst. Det blir unødvendig å reise til en annen bygning som ikke er i umiddelbar nærhet, for å gjøre noe en kunne gjort hjemme. En ser tendenser på dette i kontorarkitekturen ved konsepter som free seating, clean desk, underkapasitet og den gradvise avskaffelsen av cellekontor. Veldhoen skriver at “våre fysiske omgivelser er i endring, fra et sted hvor man jobber til et sted hvor man møtes.”⁴³ Alle steder man møtes er dermed et sted man også jobber, steder som tidligere var forbundet med fritidsaktiviteter. Fritiden forsvinner i arbeidet, eller det finnes i det minste ingen klare fysiske skiller mellom arbeid og fritid. Følger en denne utviklingen helt ut, vil kontoret som egen typologi forsvinne fullstendig.

Dermed blir byen og hjemmet det nye arbeidsstedet. Hjemmet, fordi det er praktisk mulig ved hjelp av ny teknologi, fordi det er u hensiktsmessig å reise langt for å gjøre det du kan gjøre hjemme og fordi det er det eneste lokalet du, som forvalter av din egen humankapital, eier. Byen fordi det immaterielle arbeidet i stor grad er sosialt forankret og det først og fremst er i byen denne typen aktivitet skjer. Slik har arbeidet gjennomsyret hoveddelen av vårt bygde miljø.

⁴² Aureli, P.V, og Tattara, M (2014) everyday is like sunday, s.6

⁴³ Veldhoen, V. (2017) *The New Way of Working*, Tilgjengelig fra: <http://www.erikveldhoen.nl/en/consultant/the-new-way-of-working.aspx> (Hentet: 15.03.2017)

UBEGRENSET ROM

26 Tidligere arbeid, materielt arbeid, verdsatte en klar arbeidsdeling med spesialisering av arbeidsoppgaver. Arbeideren dro til arbeidsstedet og utførte så og si de samme oppgavene hver dag. Det immaterielle arbeidet krever i mye større grad fleksibilitet, både av arbeideren og arkitekturen. Eieren av humankapital må til enhver tid kunne rette seg etter markedets etterspørsel. Samtidig, hvis hele den menneskelige subjektivitet inngår i arbeidskraften og, som Aureli formulerer det, “derfor også den totale uforutsigbarheten i menneskelig handling og reaksjon, er den eneste tilsvarende romlige form [...] rom som er klare til å brukes og bebos i henhold til enhver forutsett og uforutsett situasjon.”⁴⁴ I et samtidig kapitalistisk arbeidssamfunn vil målet være å akkumulere så mye kapital som mulig og dermed vil dette bli det rådende romlige ideal. Når, som nevnt tidligere, både byen og hjemmet er blitt steder for arbeid vil arkitekturen her bevege seg mot nettopp et slikt rom. Det (spesialiserte) fleksible rommet uten hindringer. I en gjennomføring av dette vil arkitekturen bidra til en altomsluttende, 24/7, arbeids- og konsumtilværelse.

Kombinert med oppløsningen av familien som institusjon trer den urbane ettromsleiligheten fram som, et noe dystopisk, typologisk eksempel. Her forenes arbeid og fritid i ett rom, samtidig som enkeltindividet isoleres. Boligen er fortsatt nødvendig som et skjul for det intime, og når den rommer kun ett menneske kan den være nettopp det samtidig som den er et arbeidssted. Her kan hun sove, spise, jobbe for så å gå ut i byen for å ta seg av det sosiale arbeidet, gå på ‘happenings’. Denne boligtypologiske dystopien tegner opp et fritidsløst samfunn av konkurrerende enkeltindivider, der alle sosiale bånd ligger i den offentlige byen, og blir vurdert ut fra et kost/nytteforhold.

⁴⁴ Aureli (2011) s.102

SØVN

Selv den tilstanden som representerer den størst mulige frigjøringen fra arbeidet, søvn, er under press. Det våkne, tenkende, produktive og rasjonelle mennesket som er tilstede i verden og dermed kan virke aktivt i eller på den, er det som i flere århundrer har blitt verdsatt i den vestlige verden. På 16- og 1700-tallet fremmer viktige tenkere som John Locke (1632–1704) og David Hume (1711–1776) den menneskelige bevissthet og rasjonelle tanke som grunnleggende verdier, og tilstander som kan stå i veien for dette blir avfeid som uviktig og noe en helst burde bli kvitt. I Humes *Treatise on Human Nature* blir søvn satt sammen med feber og galskap som eksempler på hindringer for kunnskap.⁴⁵

I et samfunn hvor skillet mellom arbeid og fritid er visket ut står søvn igjen som en hindring for produktivitet, samtidig som at den er vesentlig for å sikre nettopp dette. Marx nevner søvn som en av flere ‘naturlige barrierer’ på veien mot en full realisering av 24/7-kapitalisme.⁴⁶ Det evig våkne mennesket kan produsere og konsumere hele tiden. Søvn blir et nødvendig onde som står i veien for kontinuerlig produksjon og konsum av varer og kunnskap.

Følgelig er det ikke overraskende at vi sover mindre nå enn for hundre år siden. På begynnelsen av 1900-tallet var gjennomsnittsnatten for en nordamerikaner hele ti timer lang, nå er den nede i seks og en halv.⁴⁷ De arkitektoniske følgene ser en i den urbane boligarkitekturen for såkalte ‘unge profesjonelle’. Hvis vi går tilbake til ettromsleiligheten der soverommet faktisk er eliminert, eller i det minste redusert til et hjørne av rommet, begynner vi å se det arkitektoniske svaret på en samfunnsstruktur hvor arbeidet blir altomfattende. Søvn er romlig invadert av de våkne aktivitetene, arbeidet, og individet har fått et enkelt rom i den store arbeidsplassen, byen.

⁴⁵ Crary, J. (2013), *24/7: Late Capitalism and the Ends of Sleep*, London: Verso books, s.12

⁴⁶ *ibid.* s.17

⁴⁷ *ibid.* s.11

MOT EN ANNEN BOLIGTYPOLOGI

“Calm, fitter, healthier and more productive
A pig in a cage on antibiotics” - Radiohead - Fitter Happier

I Radioheads framtidsdystopiske *OK Computer* fra 1997, ligger forvarselet om menneskets liv i den moderne digitale verden. Hele tiden utsatt for forbruk, og bundet til produksjon som sikrer forbruket. En tilstand der alt vi gjør har direkte innvirkning på arbeidet. Teknologien muliggjør at alle steder produktive. Alle er sin egen prosjektleder og driver sitt eget kontor: hjemmet.

28 I det flytende forholdet mellom det private og det offentlige, står boligen igjen som privat eiendom, der det offentliges interesser er påtrengende. Når hjemmets og familiens nødvendige oppgaver er gitt av stat eller marked, der alle medlemmene er autonome aktører, er boligen redusert til et finansielt instrument for enkeltmennesker. Selvsagt skal ikke behovet for trygghet og beskyttelse fra omverdenen undervurderes, men når alle aktiviteter forbundet med hjemmet og den private sfære er trukket ut i det offentlige for kapitalistisk utnyttelse, må noe vernes. I vår bolig for 160 personer, tar vi ikke sikte på å gjenskape det antikke skillet mellom det private og offentlige, men vi ønsker å beskytte privatlivet ved å definere skillene mellom de ulike sfærene. Dermed er aktivitetene som går inn i menneskets liv, viktig for organiseringen av boligen. Når skillene mellom det private og offentlige, som vi har beskrevet, er visket ut, oppstår det et vakuum av orden i byen der boligen ikke lenger markerer noen spesifikk aktivitet eller sted. Boligen kan potensielt huse alt. Vi vil forankre den som noe mer enn bare eierskap, og gi tilbake privatlivet sin rituelle form.

I tråd med forståelsen om typologi, skal prosjektet tydeliggjøre forskjellige tilstander og legge til rette for forskjellige typer atferd. Med det individuelle rommet, snarere enn leiligheten som utgangspunkt for menneskets hverdagsliv utfolder prosjektet seg lagvis mot byen. Overgangene understrekes fysisk og ønsket er å skape en orden i det menneskelige liv basert på romlige strukturer. Målet er å tydeliggjøre hverdagslivets overganger og sikre en balanse mellom produktivitet og nytelse, subjektet og kollektivet. I stedet for å se for seg en by, der hvert menneske har en ettromsleilighet, og én dør ut i offentligheten, ser vi potensial i å innføre flere soner med ulik grad av offentlighet.

En parallell kan trekkes til de ideelle konstruktivist-prosjektene fra 1920-tallets Moskva, der individet ble frigjort fra nødvendige oppgaver ved å gjøre dem til et kollektivt anliggende. Spesielt står Moisei Ginzburgs *Narkomfin*-bygning som bilde på det ideelle liv. Organiseringen av de private rommene for enkeltmennesket sammen med de offentlige arealene med felleskjøkken, barnehage, gym og cafe var på mange måter forut for sin tid.⁴⁸ Det fremmet en plutselig oppløsning av familien, og en radikal endring i måten funksjoner ble delt på. Denne delingen er ikke like radikal i dag. Familien er ikke like sterk, og arbeidslivet er, som vi har vist, mer personlig og kunnskapsorientert.

Der Moisei Ginzburg hadde ett skille mellom den enkelte celle og de kollektive rommene⁴⁹, tilfører vi flere lag i reisen mellom de private og offentlige ytterpunktene. Det private rommet er personlig og den fulle tilbaketrakkethet er mulig på grunn av at rommet ikke er en fullverdig bolig. Det høres kanskje ut som en motsetning, men ved å anerkjenne både de nødvendige og de produktive aktivitetene som noe en ikke har alene, frigjøres rommet til søvn, individuell tilbaketrakkethet og pur nytelse. Dermed kan egenskaper knyttet til den individuelle personlighet ivaretas som noe

⁴⁸ Paperny, V (2013) *Narkomfin Narratives*, Tilgjengelig fra: <http://www.recentering-periphery.org/narkomfin-narratives/>, (hentet: 10. april. 2017)

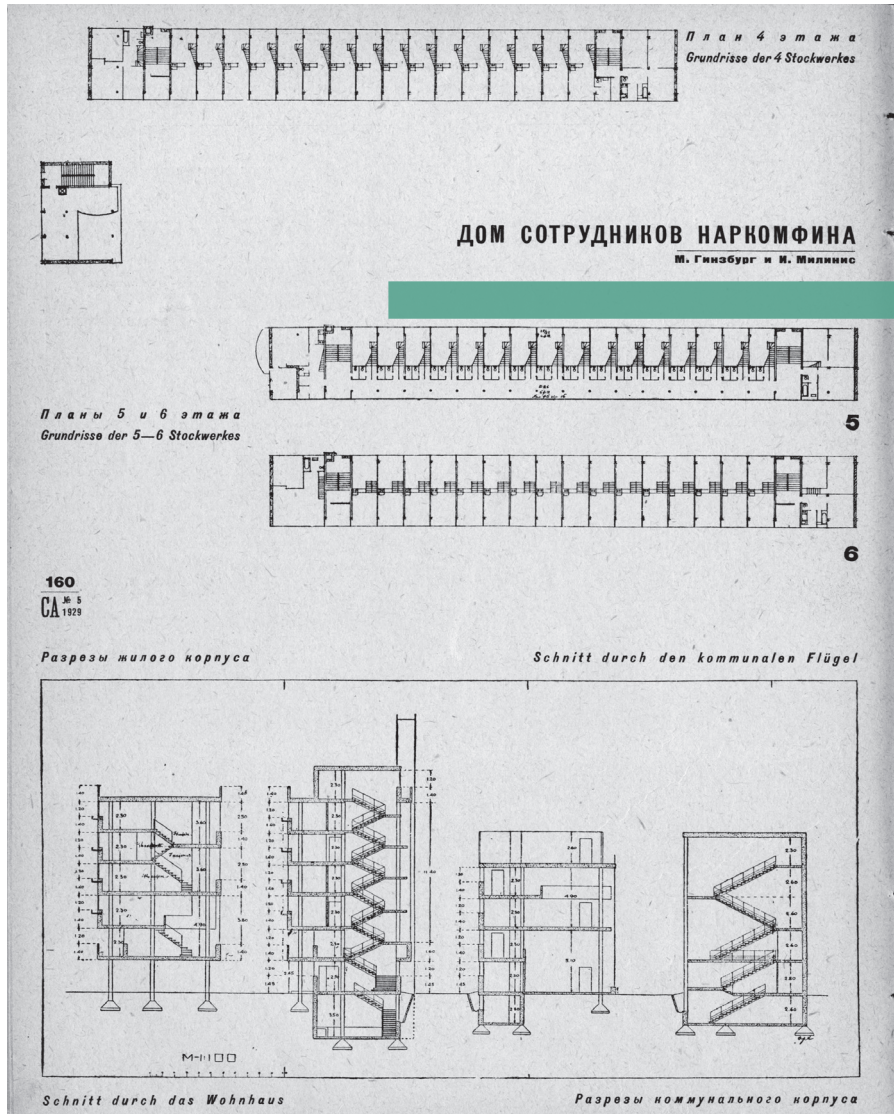
⁴⁹ Wolfe, R. L. (2013) *Dom Narkomfin in Moscow 1929*, Tilgjengelig fra: <https://thecharnelhouse.org/2013/10/05/dom-narkomfin-in-moscow-1929/> (hentet 10. april. 2017)

Haus Riehl av Ludwig Mies Van der Rohe er et godt eksempel på en arkitektur som skiller og definerer rom. Den tydelige overgangen mellom huset og byen er gitt av arkitekturens elementer.

30

Narkomfin-bygningen til Moisei Ginzburg står som et symbol på en politisk utopi fra Vladimir Lenins Sovjetunion. Selv om en endret politikk førte til dens fall, står organiseringen igjen som noe av det mest radikale i arkitekturhistorien.

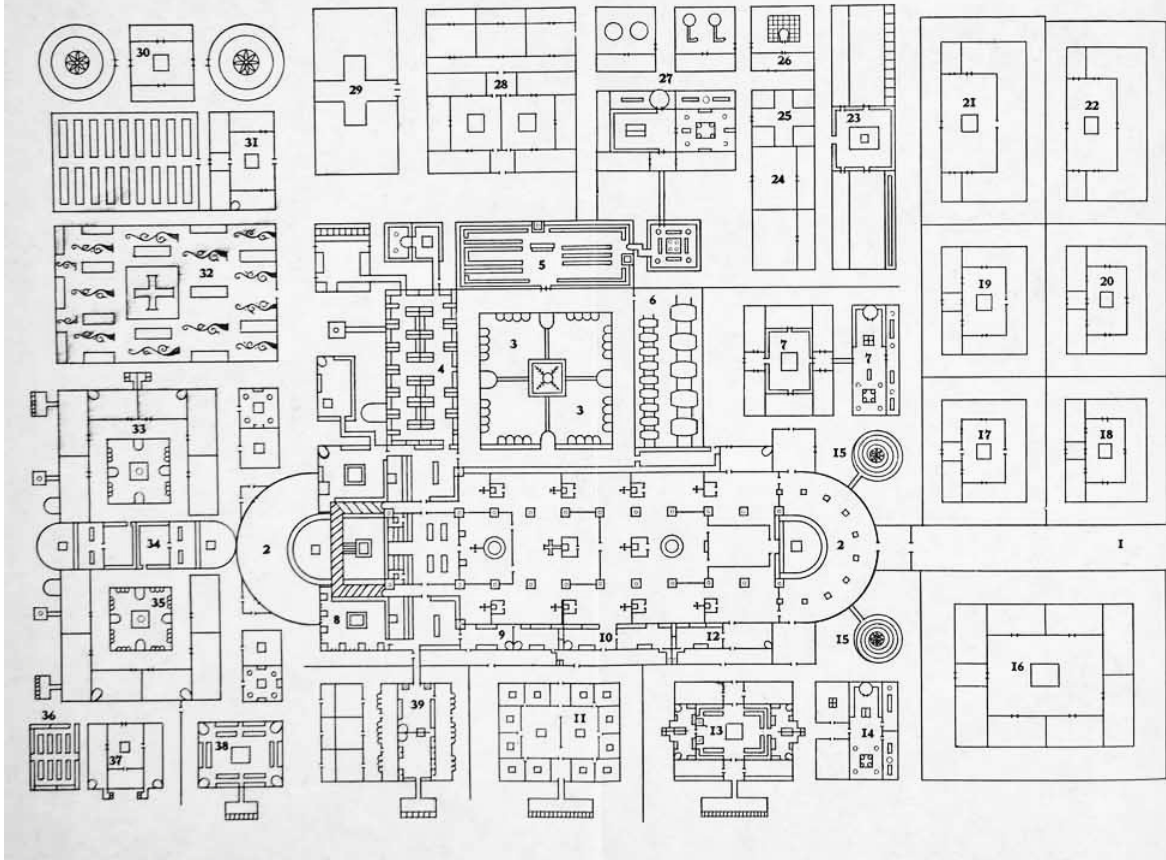
Klosteret Saint Gallen i Sveits: Planen viser den tydelige organiseringen av bo- og arbeidsfunksjoner, og etablerer klosteret som en produktiv typologi.

KEY TO DIAGRAM.

This diagram is a reduced copy from the ninth century original preserved in the present monastery library. The plan represents an ideal Benedictine house, and was probably only partially carried out. The enclosure, surrounded by a wall, was about four hundred feet long by about three hundred wide.

1. Entrance to the church from outside the walls.
2. Church with two apses and numerous altars.
3. Main cloister, showing arches.
4. Dormitory above ; room with heating apparatus below.
5. Refectory below ; wardrobe above.
6. Cellar with storehouses above.
7. House for pilgrims and poor travellers, with brewery and bakery adjoining.
8. Writing-room below ; library above.
9. Living-room and dormitory for visiting monks.
10. Schoolmaster's lodging.
11. School-room for ordinary pupils with lodgings for the teachers.
12. Porter's lodge.
13. Quarters for guests of quality.
14. Brewery and bakery belonging to 13.
15. Towers with spiral staircases, overlooking the whole place.
16. Large building of unknown use.
17. Sheep-stall.
18. Servants' quarters.
19. Goat-stall with goatherds' quarters.
20. Swine-stall with swineherds' quarters.
21. Cattle-shed with cowherds' quarters.
22. Horse-barn with grooms' quarters.
23. Stable for mares and oxen with hay-lofts above and quarters for servants in the middle.
24. Workshops of coopers and turners.
25. Storehouse for brewery-grain.
26. Fruit-drying house.
27. Brewery and bakery for the resident monks, showing mortars and hand-mills.
28. Workshops of shoemakers, saddlers, sword and shield-makers, carvers, tanners, goldsmiths, blacksmiths, fullers.
29. Granary and threshing-floor.
30. House of poultry-keeper ; hen-house and goose-pen adjoining.
31. House of the gardener ; kitchen-garden adjoining. The original gives names of vegetables on the several beds.
32. Burying-ground.
33. Cloister and living-rooms of the *ablati* with their teacher and the (comfortably) sick.
34. Church for the novices and the sick.
35. Cloister and living-rooms for the sick, especially for those seriously ill.
36. Hospital-garden. The names of herbs shown on the beds.
37. Doctor's quarters, apothecary-shop and rooms for patients.
38. Additional building for surgical purposes.
39. Abbot's house, showing entrance to church and so, across church, to main cloister.

PLAN OF THE OLD MONASTERY AT SAN GALLEN IN SWITZERLAND.

mer enn bare imagebygging. Målet er å stimulere til at flest mulig kan få utnyttet sin iboende kapasitet til å arbeide uten at det går på bekostning av enkeltindividets behov for privatliv. Da kan arbeidet som gjøres bli viktigere enn å inneha en spesifikk personlighet, som er etterspurt i markedet. I tillegg ligger det en mulighet for at en ny sosial tilhørighet kan oppstå, sosiale relasjoner uten familie som ikke bare er av økonomisk karakter i et kost/nytteforhold.

Et sett av vegger, kanter og ulik materialitet tydeliggjør overgangene fra rommet til byen. Med byen menes den totale offentlighet, der det produktive arbeidet skjer. I overgangene ligger det tradisjonelle husarbeidet, som er gitt en offentlige karakter. Husarbeidet er ikke en aktivitet som i utgangspunktet er produktiv eller genererer overskuddsverdi for den autonome arbeider, men det er likevel et arbeid som nærmer seg et offentlig anliggende, og eksisterer derfor i en overgangssone mellom de to sfærene.

I grensene mot privatrommet ligger hygienefunksjoner og rom for uproduktive sosiale aktiviteter. Det er i dette første sosiale rommet, at hver enkelt kan etablere sin sosiale identitet. Ved å anse denne sonen som uproduktiv, er målet at individet ikke bedømmes ut fra sin evne til å selge sine personlige egenskaper, men som totalt likeverdig. Med disse programmerte overgangene ønsker vi framkalle en ny rutine som ligger nærmere det moderne arbeidslivet, der rommene foreslår en aktivitet, eller sosial omgang. Dermed kan livet og byen som helhet frigjøres fra dogmet om den privateide boenhet som den eneste form for bolig.

Byen, eller det produktive landskapet behandles som nettopp det: et landskap. Vår tomt er på Nyhavna i Trondheim. Et område i forandring fra industri til bolig. Dermed har det en forankring i arbeidet, og et eksisterende industribygg med det nedlagte mekanisk verkstedet Langland og Schei brukes for å understreke dette. Den behandles som en ruin, og er med på å

underbygge vår fortelling om forandringen av den produktive arkitekturen.

Når det private rommet er det sluttede, er byen det åpne og evig ekspanderende. Det kan eksistere som en totalitet, på grunn av individets private rom. Byen er dermed formen som kommer ut av den fulle kollektiviteten. Målet er et sted der folk møtes som likemenn i arbeid mot et felles mål. På grunn av uforutsigbarheten i det framtidige arbeidet, overføres den åpne plan som formideal for byen. Selv om vegger, tak og klimatiske skiller skaper forskjellig soneinndeling, styrer tanken om at det er ett og samme rom vår typologisk definerte atferd.

En annen parallell kan trekkes til klosteret, som er lik i sin behandling av arbeidet som en meningsbærende prosess, der kontakten med gud skulle oppnås. I dette tilfellet er den romlige organiseringen med utgangspunktet i munkens celle, og anerkjennelsen av arbeidet som en total livsprosess det viktige⁵⁰. Den komplekse ordenen som munkene søkte etter å oppnå, lå i motsetningsforholdet mellom den fulle individuelle tilbaketrukkethet og det kollektive liv. Denne dualiteten mellom kontemplasjon og bønn i cellen på den ene siden, og arbeid på den andre, etablerte klosteret som en produktiv bygning. Dermed ble det stilt krav til en fullstendig planlegging, der de forskjellige elementene ble organisert etter funksjon, som igjen fikk sin passende form. Livet får sin orden i hva som gjøres i de ulike rommene, og får sin typologiske meningsbærer i formen. I vårt tilfelle er dualiteten som ligger i rommet og byen sammenlignbar med bønn og arbeid. I bønningen ligger den private kontemplasjonen som er helt personlig og individuell, mens arbeidet er et offentlig anliggende der tingene som produseres får sin verdi blant likemenn. Selv om det institusjonelle rammeverket er ulikt, er ønsket om en god balanse mellom individet og kollektivet verdt å bemerke.

⁵⁰ Aureli, P.V, (2013) *Less is enough: On Architecture and Asceticism*. Moscow: Strelka press.

Det eksisterende industribygget brukes og behandles som en ruin for å videreføre minnet om et arbeidssted, der estetikken er tydelig knyttet til produksjon.

EN POSITIV FRAMTID?

Prosjektet er i sin essens positivt i og med at det lengter etter en typologisk formalisering av et liv med en god balanse mellom det å bo og det å arbeide. Det er syntesen av våre teoretiske redegjørelser som ligger til grunn for prosjektet. Vi må erkjenne prosjektets spekulative antagelser i vår formgivning, og at arkitekturen alene ikke er nok til å sikre de positive effektene vi ønsker. Det må eksistere et institusjonelt rammeverk med ordninger for leie, vedlikehold og annen praktisk organisering. I vår vurdering av prosjektet, har det imidlertid kommet i andre rekke, i og med at vi vil la vår teoretiske forståelse danne grunnlag for den formale og funksjonelle organiseringen, ikke den administrative.

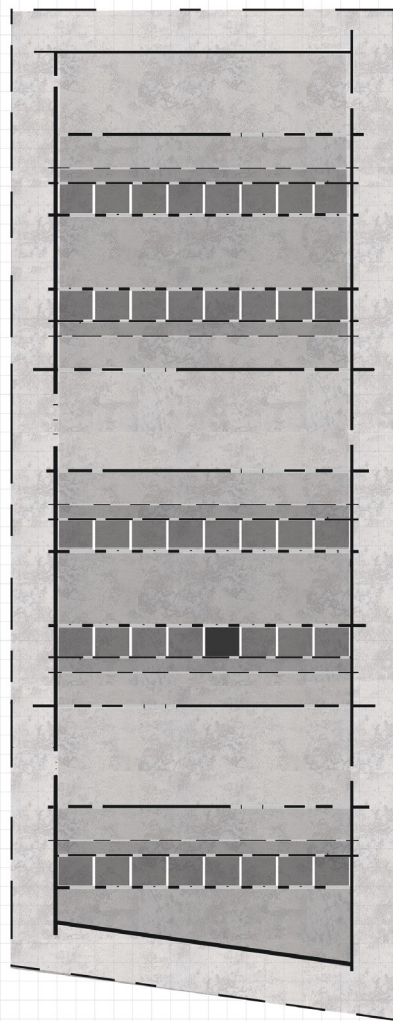
I så måte er prosjektet grunnleggende idealistisk. For det springer ut fra et ønske om å ikke resignere og fortape oss i en evig kritikk uten et håp om å strebe etter noe bedre. En kan spørre seg om det overhode er et positivt prosjekt, og om den individuelle celle ikke er noe annet enn en idealisering av fengselscellen. At individet er fanget i en tilværelse der vi skjuler menneskelige forskjeller, og utsetter alle for et homogent produktivt liv. En reell indoktrinering av kunnskapsarbeideren basert på en rekke styringsmekanismer, muliggjort av arkitekturen og dens organisering. Vi vil imidlertid anerkjenne at dette er en prosess som allerede finner sted, men at boligen ikke har fått sitt typologiske svar, eller motsvar. Å fasilitere for denne type arbeid på en god måte, der vi legger til rette for uproduktive sosiale soner og rom, kan bidra til en annen orden for arbeid og fritid. En orden der individets private eiendom ikke er grunnlag for å utnytte andres arbeidskraft, og ny sosial tilhørighet kan oppstå.

Her støter vi på kjernen i prosjektet: Det reaksjonære ønsket om å fortsatt holde skillet mellom boligareal og arbeidsareal. Men på grunn av de forhold vi har skissert, må dette ta en ny form, der flere overganger gir orden i livets ulike tilstander. Med skillet underbygger vi motsetningene som Arendt

snakker om i det offentlige og private. Realisering som skjer gjennom arbeid ute blant likemenn forutsettes av en privat sfære strippet for produktivitet. Dermed kan vi søke etter å gi mening til hvert enkelt liv ved å se på reisen individet gjør gjennom lagene vi organiserer boligen etter. Først bygges forståelsen av selvet i det private rommet, deretter den sosiale tilhørigheten i de delte boarealene. Videre gir samarbeid om de reproduktive funksjonene knyttet til husarbeid en utvidet tilhørighet og understreker individets ansvar overfor det kollektive. I den siste sonen, byen, utføres arbeidet i full offentlighet. Her kan arbeidet hver enkelt gjør få sin anerkjennelse og gi hverdagslivet sin mening.

Dette er vår fortelling om arkitekturen som noe mer enn sammensetning av materialer. Den har også en oppgave, og det er i sammenhengen mellom funksjon, rom og materialer vi kan håpe på arkitekturs politiske potensial der den gir grunnlag for å huse noe bedre. Vi er idealister, og det er i vår søken etter dette potensialet at prosjektet oppstår. Dermed er det like mye en undersøkelse i å gi arkitekturen så vel som livet selv sin mening. Vårt arbeid er å abstrahere, forenkle og trekke opp sammenhenger, slik at en felles forståelse kan oppstå. *Rommet, veggene, byen,* er en materialisering av en idé, og en måte å gi et bilde av en framtid.

Rommet (i svart) og lagene ut mot den evig ekspanderende byen.

KILDER

BØKER

Arendt, H (1958), *The Human Condition*, Chicago: The University of Chicago press.

Aureli, P.V. (2013) *Less is enough: On Architecture and Ascetism*. Moscow: Strelka press.

Aureli, P.V. og Tattara, M. (2013) *Dogma 11 projects*, London: AA Publications,

Aureli, P.V. og Tattara, M (2014) *everyday is like sunday*, Tallin: Printon

Crary, J. (2013), *24/7: Late Capitalism and the Ends of Sleep*, London: Verso books

Habermas, J (1971) *Borgerlig offentlighet*, Oslo: Gyldendal norske forlag

Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press

Martin, R. Moore, J. og Scindler, S. (2015) *The Art of inequality: Architecture, housing and Real Estate*, New York: The Trustees of Columbia University in the City of New York

Marx, K (1867) *Capital*, [online], 1999, tilgjengelig fra: Marx/Engels Internet Archive (marxists.org) <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/ch06.htm>

Norberg-Schulz, C (2000) *Architecture: Presence, language, place*. Milano: Skira Editore.

Sjaastad, M. Hansen, T. og Medby, P. (2007) *Boligkvalitet i by, og etterspurte bebyggelsestyper*, Oslo: Sintef byggforsk skriftserie.

ARTIKLER

Aureli, P. V. (2011) *Labor and Architecture: Revisiting Cedric Price's Potteries Thinkbelt*, Log, nr. 23

Aureli, P.V og Guidici, M.S, (2016) *Familiar horror: Toward a Critique of Domestic Space*, Log, nr. 38

Frampton, K. (1977) The Status of Man and the Status of his Objects: A reading of the human condition”, i Melvin A. Hill (red.) Hannah Arendt: The Recovery of the public world, New York: St. Martins Press

Lazzarato, M. (1997) Immaterial Labor, i Virno, P. Hardy, M. (red.) Radical Thought In Italy: A Potential Politics (Theory Out Of Bounds), 1st ed. Minneapolis: Univ of Minnesota Press.

Lee, C.M (2011) Type, The city as a project. Tilgjengelig fra: <http://thecityasaproject.org/2011/08/type/> (hentet: 10. April 2017)

Paperny, V (2013) Narkomfin Narratives, Tilgjengelig fra: <http://www.recentering-periphery.org/narkomfin-narratives/>, (hentet: 10. april. 2017)

Rumpfhuber, A. (2011) The Legacy of Office landscaping: SANAA’s Rolex Learning Centre, Idea Journal

Schvartzberg, M. (2015) Foucault’s Environmental Power: Architecture and Neoliberal Subjectivisation, i Deamer, P. (red.) The Architect as a Worker, New York: Bloomsbury Academic.

Veldhoen, V. (2017) The New Way of Working, Tilgjengelig fra: <http://www.erikveldhoen.nl/en/consultant/the-new-way-of-working.aspx> (Hentet: 15.03.2017)

Wallenstein, S.O. (2009) Structure of desire. i Høgsbro, S.H. og Wischman, A. (red.) Nortopia. Berlin: Jovis Verlag GmbH.

Wolfé, R. L. (2013) Dom Narkomfin in Moscow 1929, Tilgjengelig fra: <https://thechanelhouse.org/2013/10/05/dom-narkomfin-in-moscow-1929/> (hentet 10. april. 2017)

BILDER

Moisei Ginzburg, Narkomfin [digitalisert tegning] tilgjengelig fra: http://www.archfondas.lt/leidiniu/sites/default/files/ALF/ALF%2002/anna%20bronovitskaya/alf02_bronovitskaya_07corridors%20.jpg (hentet 20. april 2017)

Ukjent, San Gallen kloster [digitalisert tegning] tilgjengelig fra: http://c590298.r98.cf2.rackcdn.com/XECA2_001.JPG (hentet 10. mars 2017)

